

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗЯХ

УДК 351.72 *Проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук; доц. Ю.І. Турянський, канд. екон. наук; доц. Н.Я. Юрків, канд. екон. наук – Львівська КА*

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: ПОНЯТТЯ, ТИПИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Розкрито зміст, типи та особливості капіталізації як соціально-економічного процесу. Сформульовано методи цього процесу і визначено його вплив на результативність національної економіки.

Ключові слова: економічні системи, капіталізація економічних систем, типи капіталізації економічних систем, ефективність процесу капіталізації.

Постановка проблеми. Одне з чільних місць в економічній літературі сучасності належить проблемі капіталізації економічних систем. Над її розробкою працюють цілі академічні колективи, урядові інститути, не оминає ця проблема й підприємницький сектор. Вагомий внесок у її розроблення здійснили українські і російські вчені В. Горячук [6], А. Грищенко [7], Т. Малова [10], А. Молчан [22] та ін. Проте серед дослідників існують діаметрально різні за змістом підходи до розуміння капіталізації, що використовуються для аналізу певних економічних процесів і не зведені в систему. Одні автори тлумачать капіталізацію як вартість цінних паперів, що котируються на ринку, інші – як перетворення прибутку на капітал [6, 7]. Виникає враження, що одне і те ж визначення дають для трактування різних за змістом процесів. Проте це не так, оскільки різні процеси у цьому випадку є різноманітними формами прояву одного й того ж явища. Реалізація цього підходу означає, що всі визначення капіталізації мають бути осмислені як форми відображення процесу модифікації найбільш глибокої суті. Тому необхідно знайти вихідне поняття капіталізації, яке утворює стрижневу основу для подальшої його конкретизації.

Методика досліджень. Метою роботи є визначення змісту поняття "капіталізація", її типів та особливостей як суспільно-економічного процесу чи феномену.

Результати дослідження. Проаналізувавши вказану проблему, керуючись не лише певним узагальненням сучасної економічної літератури, але й практикою господарської діяльності, реформаційних чи трансформаційних процесів в українській економіці, ми дійшли висновку, що капіталізація – це процес розширення приватного сектору економіки і відповідного звуження суспільного або інвестування чистого грошового доходу в певну економічну діяльність. Наведена дефініція вказує на двоїсту сутність цього процесу, в якому, з одного боку, можна виділити ту частку, яка зводиться до розширення приватного сектору, а з іншого – ту, що полягає в інвестуванні чистого грошового доходу у певну діяльність. Така двоїстість капіталізації як процесу й вносить плутанину в теоретичний економічний аналіз.

Це зумовлює необхідність виокремити два типи капіталізації – формаційну і функціональну. Перша полягає в розширенні приватного сектору і відповідному звуженні суспільного. У цьому значенні капіталізація виступає як процес, тотожний приватизації, характерний для макроекономічної сфери. Функціональна капіталізація ототожнюється з інвестуванням і є більш характерною для мікроекономічної сфери.

Якщо виходити з існування двох типів капіталізації, то вдасться уникнути істотних розбіжностей у їх трактуванні. Суперечливість у результатах дослідження буде зумовлена не різними підходами до розуміння вказаних проблем, а стане результатом дослідження різних типів капіталізаційних процесів. У нашому дослідженні в центрі наукового аналізу буде формаційна капіталізація, тобто капіталізація у значенні приватизації. І наше основне завдання полягатиме у визначенні, якою мірою, до яких меж і в яких економічних системах капіталізаційні процеси в їх формаційному значенні є ефективними, а коли ця ефективність знижується.

У теоретичному аналізі капіталізації в її формаційному значенні важливо пам'ятати, що вона розвивається в різних економічних системах по-різному. У процесі аналізу важливо виявити ті особливості, які є характерними саме для певного етапу розвитку відповідних економічних систем.

Умовно можна виокремити щонайменше три види формаційної капіталізації – початкову, посткапіталістичну та постсоціалістичну. Початкова капіталізація формується як економічними, так і позаекономічними методами на етапі становлення капіталістичних економічних систем, коли приватний сектор економіки починає неухильно зростати. Початкова капіталізація не становить особливого інтересу для дослідження сучасних проблем розвитку капіталізаційних процесів, оскільки вона відбувалося у відносно віддалену історичну епоху, в період так званого первісного нагромадження капіталу.

Посткапіталістична капіталізація формується переважно економічними методами в умовах розвитку посткапіталістичних економічних систем. Основним методом її реалізації є денационалізація суспільного сектору економіки і відповідне розширення приватного. Необхідність у такій денационалізації виникає тоді, коли починає занижуватися рівень ефективності функціонування національної економіки. За цих умов уряд розробляє певний комплекс програм коротко- чи довготривалого характеру щодо розширення приватного сектору. Короткотривала програма приватизації передбачає таке розширення приватного сектору, яке би сприяло виведенню економіки зі занепаду. На етапі піднесення цю програму може бути замінено на цілком протилежну. Унаслідок здійснення короткотривалої капіталізації розширений приватний сектор на етапі економічного піднесення знову повертається у своє вихідне положення. Масштаби приватного сектору економіки внаслідок цього "пульсують" в такому економічному циклі. Тому таку капіталізацію можна по-іншому позначити як короткотривалу циклічну формаційну капіталізацію. У довготривалій програмі капіталізації закладено зовсім інша мету. Вона повинна враховувати ту обставину, що будь-яка посткапіталістична економіка в своєму розвитку прямує шляхом певного розширення суспільно-

го сектору економіки, що зумовлено зростанням потреби в суспільних благах за одночасного зниження несуспільних благ. Цей об'єктивний факт означає те, що у гіпердовготривалому ринковому періоді відносні масштаби приватного сектору економіки повинні звужуватися, а суспільного – розширюватися [2, 23]. Проте таке розширення повинно відбуватися лише до певної межі – доти, доки буде зростати або принаймні не знижуватися економічна ефективність національної економіки [3, 18]. За межами короткотривалого ринкового періоду характер формування та розвитку капіталізаційних процесів залежить і від характеру політичної структури держави. В умовах "лівого" авторитаризму капіталізація відбувається за хвиловим принципом за поступового зниження частки приватного сектору економіки, а в умовах "правого" авторитаризму капіталізація також формується за хвиловим принципом, однак уже за поступового розширення частки приватного сектору економіки.

Постсоціалістична формаційна капіталізація, як і початкова, формується економічними та позаекономічними методами і розширюється, як і посткапіталістична, за "коливим" принципом. Отже, за методами формування вона є близькою до початкової капіталізації, а за характером формування – до посткапіталістичної. Основним соціально-економічним результатом постсоціалістичної капіталізації є формування, функціонування та розвиток капіталістичних систем, які поступово "захоплюють" несуспільний сектор національної економіки і формують в ній приватний сектор.

На початковому етапі розвитку постсоціалістичних економік і їх ринкової транзиції капіталістичні системи, що формуються внаслідок капіталізації, існують поруч з капіталізованими системами, тобто такими, соціально-економічною основою розвитку яких є не тільки приватна, але й частково державна форма власності на основні ресурси. Ці капіталізовані економічні системи займають проміжне становище між державними і чистими капіталістичними системами, вони з одного боку, є квазікапіталістичними, а з іншого, – квазісуспільними чи, точніше, квазідержавними [3, 4]. Капіталістичні системи, що формуються внаслідок здійснення капіталізації на початковому етапі ринкового реформування є певною мірою різномірними, гетерогенними. Серед них можна виокремити такі типи: індивідуальні (такі, що формуються і розвиваються в умовах індивідуального типу приватної власності), партнерські та корпоративні.

У сучасних постсоціалістичних економіках (зокрема і в Україні) частка чистих капіталістичних систем є досить низькою. У них переважають капіталізовані системи, тобто такі, які лише певною мірою капіталізувалися і функціонування яких відбувається на основі приватної та державної власності. За ступенем капіталізації їх можна поділити на кілька типів – гіпокапіталізовані, квазікапіталізовані, капіталізовані та гіперкапіталізовані (рис. 1).

У системах першого типу ступінь капіталізації незначний, а домінуючою формою власності є державна. Особливого розвитку такі системи набули на перших етапах проведення державою політики приватизації і капіталізації економіки. У квазікапіталізованих системах роль приватної власності є вже більш значною, але не вагомою. У системах третього типу частка акці-

онерної форми власності може перевищувати 50 %. Такі капіталізовані системи є вже за своїм характером реальними капіталізованими системами. За своєю суттю вони є дуже близькі до власне капіталістичних систем з панівною формою приватної власності. У таких системах процес капіталізації вперше стає ефективним. З моменту формування реально капіталізованих систем в економіці вже починаються позитивні зрушення. Гіперкапіталізовані системи є дуже близькі до чистих капіталістичних систем. Частка державної власності у них не перевищує кількох десятків відсотків, панівною є приватна власність. Питома вага цих систем в трансформаційній економіці України незначна, однак надалі вона зростатиме, а разом з цим підвищуватиметься ефективність розвитку капіталізаційних процесів.

Рис. 1. Основні типи перехідних капіталізованих систем

Важливе значення в управлінні капіталізацією економічних систем набуває проблема оцінювання її впливу на результативність національної економіки. У сучасній економічній літературі немає однозначного підходу щодо вирішення цієї проблеми. Аналіз наукової літератури дав підстави виокремити принаймні три її трактування – марксистське, ліберальне і центристське (рис. 2).

Рис. 2. Основні інтерпретації капіталізації економічних систем

За марксистською інтерпретацією, капіталізацію розглядають як фактор негативного впливу на розвиток економічних процесів [1, 11-13, 17]. У марксистській і неомарксистській науковій літературі обґрунтовується такий погляд на капіталізаційні процеси: вони стихійні, а тому супроводжуються значними економічними втратами; негативно впливають на соціальний і соціально-духовний розвиток суспільства. Ми з таким твердженням не погоджуємося, але й не заперечуємо його, оскільки вважаємо, що капіталізація

по-різному може впливати на економічний, соціально-економічний чи духовний розвиток [3, 8].

За ліберальною інтерпретацією оцінювання процесів капіталізації економічних систем, характерною для класичної чи неокласичної політичної економії, капіталізацію вважають економічним благом, основною ознакою економічного прогресу [14-16, 19-21]. На наш погляд, таке трактування, як і попереднє, є вірним, і водночас – не повним, оскільки воно, як і попереднє, не враховує певних умов функціонування та розвитку економіки.

Згідно з центристською оцінкою капіталізаційних процесів, що властива сучасній економічній науці, особливо кейнсіанській політичній економії, капіталізацію оцінюють як економічний процес, який впливає на економічний розвиток як позитивно, так і негативно [3, 6, 9, 10]. Така позиція кейнсіанської школи заслуговує на увагу і не можна не погодитися з її висновком про недостатність ринкового механізму саморегуляції та необхідність його доповнення державним механізмом регуляції. Однак тут поза увагою залишаються системно-формаційний (капіталізація по-різному впливає на різні сфери господарських систем) і динамічний аспекти (в різних часових коридорах, у різних ринкових періодах ефективність капіталізації може бути різною: від позитивної до нульової чи навіть негативної).

Висновки. Капіталізація – це процес розширення приватного сектору економіки або інвестування грошового доходу в економічну діяльність. Відповідно до такого визначення природи капіталізації, можна виокремити два її типи: формаційна капіталізація, яка полягає в розширенні приватного сектору економіки; функціональна капіталізація як процес інвестування чистого грошового доходу в економічну діяльність. Перший тип капіталізації може бути інтерпретований як макроекономічна, а другий – як мікроекономічна капіталізація, оскільки вони проявляються і реалізуються на відповідних функціональних рівнях національної економічної системи.

Умовно можна виокремити три види формаційної капіталізації – початкову, посткапіталістичну та постсоціалістичну. Перша формується економічними і позаекономічними методами в умовах становлення капіталістичних економічних систем, друга – переважно економічними методами в умовах розвитку посткапіталістичних систем, а третя – як економічними, так і позаекономічними методами в постсоціалістичних економічних системах. Вказані види капіталізації відрізняються також і характером дії. Початкова розширюється за лінійним принципом, посткапіталістична – відносно стабільна і формується за коливним принципом, а постсоціалістична – розширюється за коливним принципом. Механізм розвитку посткапіталістичної капіталізації різний і залежить як від тривалості ринкового періоду, так і від характеру політичної влади. Постсоціалістична капіталізація відбувається за хвилювим і висхідним принципом у всіх країнах з перехідною економікою, різниця лише в темпах її розвитку. Внаслідок її дії приватний сектор національної мікроекономічної системи розширюється.

Унаслідок розвитку капіталізаційних процесів в економіці формуються два типи капіталістичних систем – власне капіталістичні, в яких соціально-економічною основою функціонування та розвитку виступає виключно при-

ватна власність і капіталізовані, функціонування і розвиток яких відбувається на базі змішаних форм власності. Капіталістичні системи можна поділити на три види: індивідуальні, партнерські і корпоративні, а капіталізовані – на чотири: гіпокапіталізовані, квазікапіталізовані, власне чи помірно капіталізовані і гіперкапіталізовані системи. Останні відрізняються між собою ступенем чи масштабами капіталізації і роллю приватної власності в їх розвитку та функціонуванні.

У сучасній економічній літературі капіталізаційні процеси оцінюються по-різному. Можна виділити три трактування оцінки процесів капіталізації: марксистське, ліберальне і центристське. У марксистській літературі капіталізація оцінюється негативно, в ліберальній – позитивно, а в центристській – як позитивно, так і негативно. Усі названі трактування мають однакову вагу, а саме: не враховують фактора часу і формаційно-системного рівня господарських систем під час оцінювання результативності капіталізаційних процесів.

Література

1. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание, управление / В.Г. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1982. – 432 с.
2. Башнянин Г.І. Яка економіка потрібна Україні? / Г.І. Башнянин // Державність. – 1996. – № 3. – С. 30-36.
3. Башнянин Г.І. Ефективність функціонування кооперативних систем в перехідних умовах / Г.І. Башнянин // Проблеми розвитку споживчої кооперації України в ринковому середовищі: зб. наук. праць. – Львів: Вид-во "Коопосвіта", 1998. – Ч. 1. – С. 69-76.
4. Башнянин Г.І. Деякі проблеми становлення нової економічної системи в Україні / Г.І. Башнянин // Київська церква. – 1999. – № 5. – С. 62-66.
5. Башнянин Г.І. Ефективність капіталізації і лібералізації економічних систем в умовах ринкової транзакції: методологічні проблеми метрологічного аналізу / Г.І. Башнянин, Ю.І. Турянський. – Львів: Вид-во ЛКА, 2008. – 480 с.
6. Горячук В.Ф. Системний аналіз процесу капіталізації економіки країни та визначення його як системи / В.Ф. Горячук // Теорія та практика державного управління, 2010. – № 1(28). – С. 270-278.
7. Гриценко А.А. Капитализация и социализация экономики в ретроспективе и перспективе / А.А. Гриценко. [Электронный ресурс]. – Доступный з http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2009_15/Gricen.pdf
8. Економічна теорія: концепція підготовки студентів з економічної теорії в економічному вузі / за ред. проф. Г.І. Башнянина. – К.: Вид-во ІСДО, 1999. – 87 с.
9. Капитализация предприятий: теория и практика: монография / под ред. И.П. Булеева, Н.Е. Брюховецкой. – Донецк, 2011. – 328 с.
10. Малова Т. Капитализация в условиях российской экономики / Т. Малова. – М.: ЛИБРОКОМ, 2009. – 208 с.
11. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. – Т. 2. – Кн. 2: Процесс образования капитала / К. Маркс. – М.: Политиздат, 1978. – 648 с.
12. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. – Т. 3. – Кн. 3: Процесс производства капитала, взятый в целом. – Ч. 1. / К. Маркс. – М.: Политиздат, 1978. – 508 с.
13. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. – Т. 3. – Кн. 3: Процесс производства капитала, взятый в целом. – Ч. 2. / К. Маркс. – М.: Политиздат, 1978. – 1082 с.
14. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – Т. 1. – М.: Изд-во "Прогресс-Универс", 1993. – 415 с.
15. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – Т. 2. – М.: Изд-во "Прогресс-Универс", 1993. – 310 с.
16. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – Т. 3. – М.: Изд-во "Прогресс-Универс", 1993. – 351 с.
17. Медведев В.А. Социалистическое производство: политико-экономические исследования. – Изд. 2-ое, [перераб. и доп.] / В.А. Медведев. – М.: Изд-во "Экономика", 1981. – 328 с.

18. Менкью Н. Грегори. Принципы экономики / Н. Грегори Менкью. – СПб., 1999. – 784 с.

19. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж.С. Миль. – М. : Изд-во "Прогресс", 1980. – Т. 2. – 480 с.

20. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж.С. Миль. – М. : Изд-во "Прогресс", 1980. – Т. 1. – 495 с.

21. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж.С. Миль. – М. : Изд-во "Прогресс", 1980. – Т. 3. – 447 с.

22. Молчан А.С. Капитализация воспроизводственного потенциала как фактор, обеспечивающий промышленное развитие региона / А.С. Молчан, Л.И. Тринка, Ю.П. Копачёв // Политический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ). [Электронный ресурс]. – Доступный за <http://www.ej.kubagro.ru/2011/02/pdf/40.pdf>

23. Шніцер М. Порівняння економічних систем / М. Шніцер. – К. : Вид-во "Основи", 1997. – 519 с.

24. Шевчик Б.М. Особливості формування і розвитку постсоціалістичних національних економічних систем: Проблеми реформування економіки України в умовах транзиції / Б.М. Шевчик. – Харків : Вид-во ХІБМ, 1998. – С. 57-59.

25. Шумпетер Й.А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й.А. Шумпетер. – К. : Вид-во "Основи", 1995. – 528 с.

Башиянин Г.И., Турянский Ю.И., Юркив Н.Я. Капитализация экономических систем: понятие, типы, эффективность

Раскрыты содержание, типы и особенности капитализации как социально-экономического процесса. Сформулированы методы этого процесса и определено его влияние на результативность национальной экономики.

Ключевые слова: экономические системы, капитализация экономических систем, типы капитализации экономических систем, эффективность процесса капитализации.

Bashnyanyn G.I., Turyanskyu Yu.I., Yurkiv N.Ya. Capitalization of the economic systems: concept, types, efficiency

Maintenance, types and features of capitalization, is exposed as a socio-economic process. The methods of this process and certainly his influence are formulated on effectiveness of national economy.

Keywords: economic systems, capitalization of the economic systems, types of capitalization of the economic systems, efficiency of process of capitalization.

УДК 336.717

*Проф. С.В. Васильчак, д-р екон. наук;
магістрант Л.Р. Демус – Львівський ДУВС*

**ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА
ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ**

Проаналізовано світовий досвід комплексного оцінювання кредитоспроможності позичальника. Розглянуто кількісні і якісні показники оцінювання кредитоспроможності позичальника банком. Дано визначення таким поняттям: економічна безпека банку, кредитоспроможність позичальника, платоспроможність, показники фінансового стану.

Постановка проблеми. Надання кредитів є одним з найбільш прибуткових банківських активів і формує, зазвичай, найбільшу частину доходів банку. Але висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризи-

ком. Але надто ризиковані кредитні операції, своєю чергою, можуть нести таку основну загрозу економічній безпеці банку, як банкрутство.

Економічна безпека банку – це стан захищеності життєво важливих і законних інтересів та потенціалу банку від негативного впливу дестабілювальних факторів, зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стабільний розвиток банку відповідно до його статутних завдань [3].

З огляду на це, актуальним за сучасних тенденцій розвитку банківського сектору є використання такої методики оцінювання кредитоспроможності позичальника, яка б мінімізувала втрати банків і давала гарантії, що кредитні зобов'язання будуть вчасно повернені. Адже на сьогодні існує велика ймовірність їх неповернення внаслідок економічної кризи, нестабільної політичної ситуації в державі, масового безробіття та інших факторів.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми оцінювання кредитоспроможності позичальника досліджували такі науковці як: Ю. Бугель, А. Мороз, В. Вітлінський, О. Дзюблюк, Н. Клебанова, Я. Чайковський, І.Є. Ададуров, О.М. Бандурка, Н. Бунге, А.М. Лабєцька та ін. Також значна кількість наукових робіт у сфері методики оцінювання кредитоспроможності належить російським авторам: В. Єдронову, О. Герасимову, О. Неволілу.

Метою написання статті є вивчення та аналіз існуючих методик і підходів до оцінювання кредитоспроможності позичальників, внесення пропозицій щодо їх покращення.

Виклад основного матеріалу. Під час надання кредитів перед будь-яким банком виникає необхідність оцінювання кредитоспроможності позичальників. Для позичальника оцінювання кредитоспроможності також важливе, оскільки від його результату залежить, в якому обсязі буде надано кредит і чи буде його надано взагалі. Результатом систематично неправильно здійснюваного оцінювання кредитоспроможності позичальників може слугувати погіршення якості кредитного портфеля банку, яке, до того ж, спричинює ще й необхідність зайвого резервування. Вирішення проблеми є розроблення і використання обґрунтованої методики, що дасть змогу банку найбільш реально оцінювати кредитоспроможність позичальників.

Кредитоспроможність – це спроможність позичальника в повному обсязі й у визначеній кредитною угодою термін розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями винятково грошовими коштами [2]. Як відомо, зобов'язання підприємства можуть погашатися різними видами активів. Інакше кажучи, у ході своєї діяльності частину зобов'язань підприємство може погашати грошовими коштами, а частину – іншими активами, наприклад, готовою продукцією, товарами та ін. Спроможність підприємства виконувати свої зобов'язання характеризується його платоспроможністю.

Між кредитоспроможністю і платоспроможністю є істотна відмінність. Річ у тому, що кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших зобов'язань, мають бути погашені винятково грошовими коштами. Тому для банку, який надає кредит, недостатньо, щоб позичальник був платоспроможний, він має бути кредитоспроможний.